13. Shevelov Y. (2001*). Ya – mene – meni… (I dov-kruhy). Spohady* [I – me...(around) Memories]. Kharkiv-New York: Vydannya chasopysu «Berezil». Vydavnycztvo M.P. Kocz. Book 1. 432 p. (in Ukrainian).

DOI: https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.35.6
УДК 159.9.07; 373.113.311

Віталій МАТВЄЄВ
доктор філософських наук,
професор кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін
Київського інституту Національної гвардії України
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-9914-2233
Email: vmvitaliymatveev@gmail.com

ЛІДЕРСТВО: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ВНЗ

Анотація*. Стаття присвячена аналізу філософських, психологічних, педагогічних та культурологічних аспектів самореалізації майбутніх офіцерів НГУ під час навчання у військових ВНЗ. Автор вказує на те, що в сучасних умовах паралельно з розвитком науково-технічного прогресу значно зростають вимоги також до інтелектуальних, психічних, вольових та навіть фізичних якостей фахівця і, в першу чергу, це стосується військовослужбовця.*

Вихідним протиріччям завдання удосконалення підготовленості майбутніх офіцерів, на думку автора, є те, що професія військовослужбовця передбачає переважно вдосконалення функціонування майбутнього фахівця, а не особистісне зростання професіонала. Тому є необхідність збагачення навчально-виховного процесу військового ВНЗ новими освітніми технологіями та вдосконаленням уже існуючих, перехід від репродуктивного навчання до продуктивного, творчого, розвитку лідерських якостей.

В статті модель удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів до виконання службово-бойових завдань подається як складна система, що включає взаємопов'язані блоки: цільовий; мотиваційний; змістовно-діяльний; аксіологічно-результативний.

На початку третього тисячоліття найважливішою проблемою духовного життя нашої країни є відродження традиційних духовних цінностей та ідей, серед яких основною була і залишається ідея патріотизму. У сучасній Україні, коли змінами охоплено практично всі сфери соціально-економічної, політичної та духовної життєдіяльності, мабуть, тільки вона, може сприяти здійсненню надії на відродження національних цінностей та традицій українського суспільства.

В статті підкреслюється, що ідея патріотизму служить підґрунтям психологічної культури офіцера, становлення його в якості лідера.

Автор статті пропонує своє бачення ролі і завдань психологічного тренінгу в аспекті самореалізації майбутнього офіцера, розвитку його лідерських якостей.

Ключові слова: *армія України, війна, військовий вищий навчальний заклад, гуманістична психологія, компоненти професійного самовизначення, лідерство, Національна гвардія України, офіцер, патріотизм, психологічний тренінг, самореалізація.*

Vitalii MATVIEIEV
Doctor of Science in Philosophy,
Professor at the Department of Social,
Humanitarian and Legal Disciplines,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, Kyiv, Ukraine

LEADERSHIP: CURRENT ASPECTS OF SELF-FULFILLMENT OF FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE DURING EDUCATION AT MILITARY UNIVERSITIES

Abstract. *The article is devoted to the analysis of philosophical, psychological, pedagogical and cultural aspects of self-realization of future officers of the Armed Forces of Ukraine during their studies at military universities.*

The author points out that in modern conditions, in parallel with the development of scientific and technical progress, the requirements for the intellectual, mental, volitional and even physical qualities of a specialist are also growing significantly and, first of all, this applies to a military serviceman.

The original contradiction of the task of improving the preparedness of future officers, according to the author, is that the profession mainly involves improving the functioning of the future specialist, and not the professional's personal growth. Therefore, there is a need to enrich the educational process of the military university with new educational technologies and improve the existing ones, the transition from reproductive to productive, creative education.

In the article, the model of improving the professional training of future officers for the performance of service-combat tasks is presented as a complex system that includes interconnected blocks: target; motivational; meaningful and active; axiological-resultative.

At the beginning of the third millennium, the most important problem of the spiritual life of our country is the revival of traditional spiritual values and ideas, among which the idea of patriotism was and remains the main one. In modern Ukraine, when changes have covered almost all spheres of socio-economic, political and spiritual life, perhaps only it can contribute to the realization of the hope for the revival of national values and traditions of Ukrainian society.

The article emphasizes that the idea of patriotism serves as the basis of the officer's psychological culture.

Keywords: *army of Ukraine, war, military higher educational institution, humanistic psychology, components of professional self-determination, leadership, National Guard of Ukraine, officer, patriotism, psychological training, self-realization.*

Постановка проблеми. У період війни та інших кардинальних для України соціально-економічних, політичних та культурних перетворень і потрясінь загострилася проблема значущості та функціонування кожного елемента соціальної структури суспільства. На даному етапі розвитку спостерігається стійка тенденція ускладнення професійної діяльності фахівців різного профілю. Однією з найважливіших причин цього процесу є науково-технічний прогрес, який призвів до появи принципово нових зразків техніки, які потрібно освоювати, складних технологічних виробництв тощо. У результаті такого ускладнення професійної діяльності в сучасних умовах паралельно до розвитку науково-технічного прогресу значно зростають вимоги до інтелектуальних, психічних, вольових та навіть фізичних якостей фахівця.

Все перераховане повною мірою стосується й армії, яка є складовою суспільства. Вочевидь, основою будь-яких збройних сил є офіцерський корпус. Новий якісний рівень підготовки офіцерських кадрів у зв'язку з переходом до нового розвитку стану ЗСУ, зокрема НГУ, визначається багатьма чинниками. Однією із визначальних проблем, винесених у назву дослідження, на наш погляд, є самореалізація майбутнього офіцера під час його навчання у військових ВНЗ, розвитку його лідерських якостей.

Професійна діяльність офіцера НГУ змінюється у напрямі значного збільшення кількості параметрів процесів та об'єктів, якими він керує, з одночасним зниженням часу, що відводиться на виконання окремих завдань. Тому вимоги до фізичних, інтелектуальних та психічних функцій військовослужбовців НГУ у сучасних умовах настільки високі, що знаходяться інколи на межі граничної можливості не досить підготовленого фахівця. Виходячи з цього, проблема самореалізації майбутнього офіцера – захисника Вітчизни, формування його в якості лідера, стоїть надзвичайно гостро.

Аналіз джерел та літератури. У даний час проблема особистісного зростання відображена у багатьох наукових джерелах. Так, динамічний напрямок у зарубіжній психології представлено роботами А. Адлера, З. Фройда, Е. Фромма, К. Хорні, Е. Еріксона, К.Г. Юнга та ін; екзистенційно-гуманістичний роботами Р. Ассаджіолі, Е. Берна, Дж. Бьюдженталя, А. Маслоу, Я. Морено, Р. Мея, Г. Олпорта, Ф. Перлза, К. Роджерса, В. Франкла, Е. Шострома та ін. Прикладні аспекти у вирішенні завдань активізації особистісного зростання представлені у роботах таких зарубіжних авторів: М. Джеймс і Д. Джонгвард, Л. Камерон-Бендлер, Д. Гордон і М. Лебо, Г. Лейтц, Дж. Рейнуотер, Ф. Перлза, К. Рудестам, В. Франкл, І. Ялом та ін. Можна зазначити, що різні аспекти саморозвитку особистості вимагають все більшої уваги в діяльності вищої школи, на що вказував автор даної статті у своїх інших публікаціях [8; 9; 10; 11].

Професійна самореалізація – багатоаспектне явище, що включає самопізнання, самоствердження, самовизначення, самовираження, тісно пов'язане з саморозвитком і його засобами. Зокрема цей стан речей стосується й вищої військової школи, де ще не досить часу приділяється особистісній складовій навчання, хоча вже для цього формується як методична, так і методологічна база [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 13; 14; 15; 16; 17].

У «Доктрині розвитку військового лідерства у Збройних Силах України» вказується: «**Військове лідерство** – це цілеспрямований вплив військовослужбовців різних категорій у повсякденній, службовій, навчальній і бойовій діяльності, а також в неупорядкованих (нестандартних, критичних) ситуаціях на особовий склад шляхом підтримання довіри і поваги, надання мети, спрямування на її досягнення, забезпечення дисципліни і мотивації до виконання завдань за призначенням та вдосконалення Збройних сил України як суспільного інституту» [4].

В країнах НАТО проблемі військового лідерства присвячена велика кількість літератури, розроблені відповідні методичні рекомендації [Див., напр.: 17; 18; 19; 20].

Вітчизняний і зарубіжний досвід свідчить, що в сучасних умовах проблема виховання у вищій військовій школі набуває все більшої актуальності. Тому цілком очевидно, що зміцнення духовних, морально-психологічних засад Збройних Сил України, особливо НГУ, висувається до пріоритетних напрямів військової політики держави і є вкрай актуальним практичним завданням армії, зокрема Національної гвардії України. Адже проблема самореалізації майбутнього офіцера, насамперед представника НГУ, розвиток його лідерських якостей повністю недосліджена і потребує глибокого вивчення.

Мета. На наш погляд, існуюча система підготовки майбутніх офіцерів до служби та організована виховна робота здійснюються поки що в більшій мірі на вербальному рівні, носять психотехнологічний характер і не досить враховують питання особистісного зростання слухачів. У системі військового навчання та виховання курсантів основна увага переважно приділяється засвоєнню знань, навичок та умінь майбутнього офіцера, а питання особистісного зростання, ціннісно-смислової самореалізації, пов'язані з усвідомленням свого «Я», можливостей самоздійснення в аспекті формування його як лідера все ще не отримують глибокої підготовки, хоча, на наш погляд, повинні проходити червоною ниткою через весь період навчання. Стає зрозумілим, що стиль діяльності командирів, який вирішальною мірою спирається лише на командно-адміністративні методи роботи з людьми, повинен відійти у минуле. Нові підходи до роботи з людиною у погонах відкривають нові перспективи для реалізації потенційних можливостей кожної особистості, кожного військового колективу, який повинен очолювати командир як справжній лідер.

Тому є необхідність збагачення навчально-виховного процесу військового ВНЗ новими освітніми технологіями та вдосконаленням уже існуючих, перехід від репродуктивного навчання до продуктивного, творчого.

Основна частина. Будь-який вид військової діяльності у своїй основі має одночасно матеріальну та духовну сторони. Збройне протиборство – це зіткнення як фізичних, так і духовних, моральних сил ворогуючих сторін. Історія воєн та збройних конфліктів знає чимало прикладів, коли результат бою вирішувала не перевага в техніці та живій силі, а саме морально-психологічна готовність особового складу та лідерські якості командира. З розвитком засобів, форм та методів збройної боротьби роль морально-психологічного чинника постійно зростає. І той, хто має моральну перевагу, більшою мірою має право розраховувати на перемогу. Так, Наполеону приписують слова про те, що духовна сила втричі сильніша за фізичну, матеріальну.

Вітчизняний і зарубіжний досвід показує, що в сучасних умовах проблема виховання у вищій військовій школі набуває все більшої актуальності. Тому цілком очевидно, що зміцнення духовних, морально-психологічних засад Збройних Сил відноситься до пріоритетних напрямів військової політики держави і є вкрай актуальним практичним завданням армії.

Підтримка Збройних Сил України у постійній бойовій готовності для виконання покладених на них завдань вимагає подальшого вдосконалення навчальної та виховної роботи з усіма категоріями військовослужбовців і, в першу чергу, з майбутніми офіцерами НГУ. З урахуванням того, що вирішувати ці завдання доводиться в умовах складної соціально-економічної ситуації в країні та духовної кризи у суспільстві, постає питання про створення нового механізму мобілізації людей на сумлінне виконання військового обов'язку. Це викликає необхідність серйозної підготовки педагогічно-психологічної навченості офіцерських кадрів, без якої не обійтися при формуванні та розвиткові у підлеглих суспільно необхідних якостей, що дозволяють їм свідомо та надійно діяти у будь-яких повсякденних та екстремальних ситуаціях військової служби.

Адекватною теоретичною та методологічною базою для обґрунтування теорії та практики активізації особистісного зростання окремої особистості, в даному випадку курсанта НГУ, можна вважати гуманістичний напрямок у зарубіжній психології, сутність якого полягає у виявленні, активізації та розвитку творчого потенціалу окремої людини, де заохочується сприйняття кожною особистістю себе як суб'єкта власних перетворень, де орієнтиром є особистісне зростання та розвиток, де якість професіоналізму індивідуума залежить від його прагнення до самовдосконалення та розвитку його лідерських якостей.

Виходячи з вище сказаного, стає зрозумілим, що для вдосконалення системи підготовки офіцерів необхідно всебічно дослідити проблему їх особистісного зростання, виявивши при цьому сутність цього поняття, його структуру та критерії. Потреба в особистісному зростанні курсантів, з одного боку, та досвід успішного використання відповідної наукової бази для вирішення цієї проблеми, з іншого боку, диктує необхідність розробки спеціальних програм, націлених на активізацію особистісного зростання майбутніх офіцерів. Теоретичного і методологічного обґрунтування цих програм в аспекті самореалізації особистості, досягнення професійної майстерності та розвитку їхніх лідерських якостей.

Професійне самовизначення офіцера є ключовою проблемою його ефективного професійного становлення і тривалим, динамічним процесом самореалізації особистості у військово-професійній діяльності на основі найбільш повного використання своїх здібностей та індивідуально-психофізіологічних можливостей. Цей процес займає весь період активної професійної діяльності офіцера та підготовки до неї, характеризуючись на кожному етапі якісно-своєрідною структурою операційно-діяльнісного, мотиваційно-ціннісного, суб'єктивно-оціночного компонентів.

Не викликає сумнівів, що професійна самореалізація курсанта НГУ в навчальній діяльності – складний, багатоетапний процес, в основі якого ле-

жить прагнення до більш повного виявлення та розвитку індивідуальних можливостей з подальшою реалізацією особистісних смислів, цілей, планів у сфері військово-професійної діяльності, що ведуть до появи професійно-психологічних новоутворень: прийняття професії (сродна праця за Григорієм Сковородою), що виражається у підйомі своїх духовних сил, задоволенні своєю професією і відповідно зниженні психічної напруженості; підвищенні активності курсантів у діяльності при досягненні певного рівня стабільності та сталості у результатах; адекватності професійної самооцінки та професійної ідентифікації; позитивного ставлення та прагнення до професійного вдосконалення та самореалізації.

Більш конкретно можна виділити такі критерії та показники професійної самореалізації в аспекті лідерства курсантів НГУ: когнітивний (знання особливостей своєї особистості, якостей, що впливають на самореалізацію, розуміння сенсу виконання завдань та ін.); цільової (позитивні мотиви у навчанні; готовність виконати поставлене завдання та ін.); діяльнісно-практичний (вимогливість до себе, володіння способами самоорганізації, вміння у навчальній діяльності реалізувати поставлені цілі та ін.); емоційно-вольовий (впевненість у собі, наполегливість, почуття задоволеності від виконаної діяльності).

Високий рівень успішної професійної самореалізації курсантів у навчальному процесі також досягається, якщо забезпечуються відповідність образу майбутньої діяльності та реальної дійсності, успішність у досягненні намічених цілей, які потребують вольових зусиль, комфортність відносин у спільній діяльності викладачів та курсантів, панує атмосфера пошуку та евристичності освітнього середовища. Професійне самовизначення є ключовою проблемою ефективного професійного становлення офіцера НГУ, що займає весь період активної професійної діяльності та підготовки до неї, характеризуючись на кожному етапі якісно-своєрідною структурою операційно-діяльнісного, мотиваційно-ціннісного та суб'єктивно-оціночного компонентів. Показниками, що характеризують ступінь сформованості базових компонентів професійного самовизначення, є: рівень розвитку професійно значущих властивостей особистості, структура позитивно-мотиваційної сфери особистості, адекватність і диференційованість професійної самооцінки.

Високий рівень професійного самовизначення, підготовленість його в якості лідера, дозволяє випускнику військового ВНЗ в оптимальні терміни адаптуватись до умов професійної діяльності та зробити кар'єру, досягти відповідно високих посад.

Тобто, потреби вищого соціального рівня, саме потреби у повазі, компетентності, потреби самоактуалізації і самореалізації лежать в основі формування військово-професійної спрямованості особистості майбутнього офіцера, служать рушійною силою розвитку особистості. Формування соціальних потреб є одним із важливих завдань військово-професійної освіти. Наскільки ефективно за роки навчання педагогічній системі ВНЗ вдалося сформувати та розвинути потребу курсанта у професійній самореалізації особистості та розвинути його лідерські якості, настільки ефективно діятиме офіцер у військах, навчаючи та виховуючи підлеглих, здійснюючи керівництво службово-бойовою діяльністю, військовим підрозділом.

Потрібно зазначити, що на даний час у нашому кризовому суспільстві спостерігаються різні форми аморалізму, втрата громадянами життєвої перспективи, девальвація понять обов'язку, честі, відповідальності та гідності. Причини такої ситуації багато в чому полягають у відсутності системи виховної роботи та нового світогляду, що відповідає цілям та цінностям демократичної правової держави, громадянського суспільства та має у своїй основі державний патріотизм.

На початку третього тисячоліття найважливішою проблемою духовного життя нашої країни є відродження традиційних духовних цінностей та ідей, серед яких основною була і залишається ідея патріотизму. У сучасній Україні, коли змінами охоплено практично всі сфери соціально-економічної, політичної та духовної життєдіяльності, мабуть, тільки вона, ставши матеріальною силою, може сприяти здійсненню надії на відродження національних цінностей та традицій українського суспільства, на вихід нашої країни зі стану затягненого пошуку основ свого існування.

Отже, національна обороноздатність України не може бути надійно забезпечена без участі суспільства, яке складається з громадян-патріотів, які зміцнюють традиційні для нашої країни духовно-моральні цінності. Таким чином, відродження і розвиток нашої патріотичної ідеї та виховання людей, готових битися в ім'я Батьківщини та надійно захистити Вітчизну від зовнішніх та внутрішніх загроз, – найважливіше завдання держави.

Головною прогностичною метою підготовки курсантів Національної гвардії України до виховної діяльності патріотичної спрямованості виступає готовність до вирішення комплексу ситуаційних завдань на основі нових підходів до ВПВ, формування нової концепції військово-патріотичного виховання, яка визначається системним уявленням про джерела, причини та тенденції розвитку державного патріотизму, що співвіднесені з цивільно-патріотичними устремліннями особистості майбутнього офіцера за умов формування перспективного стану НГУ.

Є потреба в подальшому удосконаленні комплексу засобів формування світоглядних, духовно-моральних, ідеологічних установок, подолання негативного досвіду та виділення сучасних принципів патріотичного виховання. На цій основі потрібно здійснювати педагогічне проєктування варіативної системи підготовки курсантів до виховної діяльності військово-патріотичної спрямованості.

Зміст та структуру військово-патріотичного виховання визначають міждисциплінарні соціально-

педагогічні, психологічні, культурологічні та ін. знання, синтез їх внутрішнього зв'язку.

На наш погляд, без патріотичного виховання не може бути сформований мотиваційно-ціннісний компонент професійного самовизначення, який, відбиваючи морально-психологічний зміст цього процесу, визначає спрямованість офіцера на військово-професійну діяльність, вдосконалення його лідерського потенціалу. Важливою характеристикою розвитку та самореалізації офіцера та розвитку його лідерських якостей із позицій системно-цілісного підходу є педагогіко-психологічна культура. Вона синтезує всі затребувані складові загальної культури, актуалізуючись і виявляючись відповідно до стратегії життя та потреб військовослужбовця у самореалізації та утвердженні його в якості лідера, який завжди може служити взірцем для своїх підлеглих.

Важливою ланкою педагогічно-психологічної культури військовослужбовця є його безпосередня педагогічно-психологічна підготовленість. Вона характеризує готовність і здатність вирішувати завдання військової праці у повсякденному житті, спираючись на принципи педагогіки, психології та інших наук, а також безпосередньо брати участь у навчально-виховному процесі та надавати педагогічну спрямованість усім сторонам військової праці. Знання, вміння визначати основні проблеми у вихованні військовослужбовців допомагають військовим керівникам вміло використовувати педагогічні технології у практичній діяльності.

Відповідно до цього, значними психолого-акмеологічними чинниками оптимального професійного самовизначення слухачів військового ВНЗ, розвитку їх лідерських якостей є: військово-професійна спрямованість особистості; особисті професійні плани; особистісно-професійні стандарти; загальна активність, відсутність конформізму, «автономність» особистості; прагнення до самопізнання, саморозуміння та самореалізації; креативність особистості; рівень сформованості усвідомленої психічної саморегуляції; стан здоров'я.

Наразі стає очевидним, що проблема охорони та зміцнення психічного здоров'я воїнів є найважливішою для Збройних Сил України. В ідеалі, абсолютне психічне здоров'я військовослужбовців, їхня соціально-психологічна підтримка світогляду – це стан повного фізичного, психологічного та соціального комфорту, цілісна характеристика окремого військовослужбовця. Кожна добре організована армія зацікавлена у високому рівні бойової підготовки своїх військ і, якщо це можливо, у забезпеченні їх найкращою зброєю для створення матеріальної переваги над противником. Однак матеріальна перевага, як ми вже зазначали, не настільки є важливою, як морально-психологічна.

Тому перед викладачами військових ВНЗ стоїть важлива задача надати курсантам спеціальні знання, щоб вони могли максимально контролювати свій психофізіологічний розвиток, володіти ефективними системами зміцнення здоров'я. Це дозволить офіцеру своєчасно проводити корекцію як своїх психічних кризових станів, що можуть виникнути в ході військових дій, так і допомагати проводити реабілітацію своїх підлеглих, оскільки організований психологічний супровід у військах є одним із чинників досягнення високого морально-психологічного стану, що дозволяє ефективно виконувати бойові та навчально-бойові завдання у мирний та воєнний час.

Найбільш ефективною формою розвитку базових компонентів професійного самовизначення слухачів військового ВНЗ є психологічний тренінг програмно-цільової спрямованості, на що, наприклад, вказує дослідниця Вінтоняк В.Ф. [2].

До речі, автор даної статті, який свого часу захистив докторську дисертацію по самореалізації особистості і тепер викладає в Київському інституті Національної гвардії України таку дисципліну як «Лідерство», вважає за потрібне окрім теоретичних знань знайомити курсантів із такими ефективними системами для зміцнення здоров’я, посилення енергетики організму, покращення сну і відпочинку, зміцнення сили волі, як «Тібетська гімнастика», «Система Гермеса», «Ключ Алієва», різними системами дихання, аутогенними тренуваннями та вправами для досягнення глибинного спокою.

Висновки: 1. У період війни та інших кардинальних для України соціально-економічних, політичних та культурних перетворень і потрясінь загострилася проблема значущості та функціонування кожного елемента соціальної структури суспільства. У результаті такого ускладнення професійної діяльності в сучасних умовах паралельно значно зростають вимоги також до інтелектуальних, психічних, вольових та навіть фізичних якостей фахівця. Все перераховане повною мірою стосується й Національної гвардії України, що є складовою суспільства і повинна його захищати.

2. Вимоги до фізичних, інтелектуальних та психічних функцій військовослужбовців НГУ в сучасних умовах настільки високі, що знаходяться на межі граничної можливості не досить підготовленої людини. Виходячи з цього, проблема самореалізації майбутнього офіцера-захисника Вітчизни, розвитку його лідерських якостей, стоїть надзвичайно гостро.

3. З точки зору автора статті, існуюча система підготовки майбутніх офіцерів до служби та організована виховна робота здійснюються поки що в більшій мірі на вербальному рівні, носять психотехнологічний характер і не досить враховують питання особистісного зростання слухачів. 4. Професійне самовизначення офіцера є ключовою проблемою його ефективного професійного становлення і є тривалим, динамічним процесом самореалізації особистості у військово-професійній діяльності на основі найбільш повного використання своїх здібностей та індивідуально-психофізіологічних можливостей. 5. Формування потреби у професійній самореалізації особистості курсанта, становлення його в якості лідера підрозділу проходитиме успішно, якщо буде розроблена та впроваджена в освітній процес цілісна педагогічна

система, що інтегрує військово-професійну, спеціальну, військово-педагогічну, філософсько-культурологічну та морально-психологічну підготовку майбутніх офіцерів. 6. Можна виділити такі критерії та показники професійної самореалізації курсантів, розвитку їхніх лідерських якостей: когнітивний (знання особливостей своєї особистості, якостей, що впливають на самореалізацію, знання цілей роботи та шляхів їх досягнення та ін.); цільової (позитивні мотиви у навчанні; готовність виконати поставлене завдання та ін.); діяльнісно-практичний (вибагливість до себе, володіння способами самоорганізації, вміння у навчальній діяльності реалізувати поставлені цілі та ін.); емоційно-вольовий (впевненість у собі, наполегливість, почуття радості від виконаної діяльності, задоволеність виконаною роботою). 7. На початку третього тисячоліття найважливішою проблемою духовного життя нашої країни є відродження традиційних духовних цінностей та ідей, серед яких основною була і залишається ідея патріотизму. Тому є потреба в розробці комплексу засобів формування світоглядних, духовно-моральних, ідеологічних установок, подолання негативного досвіду та виділення сучасних принципів патріотичного виховання. Патріотизм повинен бути тією базою, на якій формується лідерство майбутнього командира. 8. Важливою характеристикою розвитку та самореалізації офіцера з позицій системно-цілісного підходу є педагогічно-психологічна культура. Вона синтезує всі затребувані складові загальної культури, актуалізуючись і виявляючись відповідно до стратегії життя та потреб військовослужбовця у самореалізації. 9. Наразі стає очевидним, що проблема охорони та зміцнення психічного здоров'я воїнів є найважливішою для ЗСУ, зокрема Національної гвардії України. Тому перед викладачами військових ВНЗ стоїть важлива задача надати курсантам спеціальні знання, щоб вони могли максимально контролювати свій психофізіологічний розвиток, володіти ефективними системами зміцнення здоров'я. Це дозволить офіцеру своєчасно проводити корекцію як своїх психічних кризових станів, що можуть виникнути в ході військових дій, так і допомагати проводити реабілітацію своїх підлеглих. 10. Найбільш ефективною формою розвитку базових компонентів професійного самовизначення слухачів військового ВНЗ в аспекті розвитку їх лідерських якостей можна вважати психологічний тренінг програмно-цільової спрямованості.

1. Бойко О. В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних сил України: монографія. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2020. 667 с.
2. Вінтоняк В.Ф. Професійний “Я-образ” як чинник визначення оофіцером стратегії кар’єрного зростання. *Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата психологічних наук*. URL: https://mydisser.com/ru/avtoref/view/vintonyak-viktoriya-fedorivna-profesiyniy-ya-obraz-yak-chinnik-viznachennya-oficerom-strategii-kar-.htm/
3. Вінтоняк В.Ф. Психологічний тренінг як засіб розвитку професійного “Я-образу” офіцера. *Вісн. Нац. ун-ту оборони України: зб. наук. пр*. 2014. №4 (1). С. 180–185.
4. Доктрина «Морально-психологічне забезпечення військ (сил) в об’єднаних операціях. URL: https://drive.google.com/file/d/1UIiju9rm8ehXo-CLEV6AY2dqAgdMc7Qc/view
5. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України. URL: https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viyskovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf
6. Грабовська І.М. Роль держави у вихованні українського патріотизму. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. (31.07. 2018). Warszawa. 2018. С. 57–59.
7. Грабовська І., Цюрупа М. Військова еліта України: шлях українського жіноцтва до лідерства. *Українська еліта у другій половині XIX – на початку XXI століття: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі. Вибрані проблеми* / від. ред. Ігор Соляр, упоряд. Олег Муравський, Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича. Кн. 1. Львів, 2023. С. 528–535.
8. Матвєєв В.О. Перспективи і можливі шляхи інтенсифікації навчального процесу у вищій школі. *Вища освіта України в умовах глобалізації суспільства / редкол. Горяна Л.Г., Терентьєва Н.О., за наук ред. М.Б. Євтуха*. К.: Агросвіта, 2016. С. 184–206.
9. Матвєєв В.О. Проблема самореалізації особистості в контексті вищої школи. *ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ (PPMSRRR). XXIII Міжнародна конференція молодих науковців, 22-23 квітня 2021 р, м. Київ.* С. 182–185. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40065/1/V_Matvieiev_PPMSRPR_23_IL.pdf
10. Матвєєв В.О. Можливість застосування елементів йогічної практики в системі вищої школи для інтенсифікації навчального процесу. *Дванадцята Всеукраїнська науково-практична конференція «Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем».* Київ. 2019. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718122/1/2019%20KGSM_12%20conf1.pdf
11. Матвєєв В.О. Значення розвитку індивідуальних здібностей в системі вищої школи в аспекті самореалізації особистості. *Перспективи та інновації науки. Серія «Психологія»*. Випуск № 3(3). 2021. С. 254–269. URL:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40065/1/V_Matvieiev_PPMSRPR_23_IL.pdf
12. Методичні рекомендації з психологічної підготовки військовослужбовців збройних сил України щодо формування стресостійкості до дій в умовах різкої зміни бойової обстановки. URL: https://drive.google.com/file/d/1UIiju9rm8ehXo-CLEV6AY2dqAgdMc7Qc/view/
13. Навчання за програмою підготовки офіцерів запасу. URL: https://kpi.ua/node/19033
14. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку: підручник/ І.І. Приходько, І.І. Ліпатов, Л.Ф. Шестопалова та ін. Х.: Акад. ВВ МВС України, 2012. 336 с.
15. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг ред. В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.
16. Суспільно-комунікативні процеси у Збройних Силах України: підручник/ В.І. Алещенко, Т.В. Андрущенко, В.В. Стасюк та ін; за заг. ред. В.С. Чорного. К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2017. 372 с.
17. Introduction to army leadership: URL: https://www.uakron.edu/armyrotc/MS1/24.pdf
18. 12 principles of modern military leadership: Part 1. URL: https://www.army.mil/article/208766/12_principles_of_modern_military_leadership_part_1
19. Leadership and how armed forces officers can be effective senior managers in the corporate world with tangible and transferable skills. URL: https://www.linkedin.com/pulse/leadership-how-armed-forces-officers-can-effective-senior-kahlon
20. Learning Leadership in the Military. URL: https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/learning-leadership-in-the-military/

References:

1. Boiko O.V. (2020). *Teoriia i metodyka formuvannia liderskoi kompetentnosti ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy* [Theory and methodology of formation of leadership competence of officers of the Armed Forces of Ukraine: monograph]. Zhytomyr : Vyd. O.O. Yevenok. 667 p. (in Ukrainian).
2. Vintoniak V.F. *Profesiinyi "Ya-obraz" yak chynnyk vyznachennia oofitserom stratehii kariernoho zrostannia* [Professional "self-image" as a factor in the officer's determination of career growth strategy]. *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata psykholohichnykh nauk.* URL: https://mydisser.com/ru/avtoref/view/vintonyak-viktoriya-fedorivna-profesiyniy-ya-obraz-yak-chinnik-viznachennya-oficerom-strategii-kar-.htm/ (in Ukrainian).
3. Vintoniak V.F. (2014). *Psykholohichnyi treninh yak zasib rozvytku profesiinoho "Ya-obrazu" ofitsera* [Psychological training as a means of developing the officer's professional self-image]. *Visn. Nats. un-tu oborony Ukrainy: zb. nauk. pr.* № 4 (1). Pp. 180–185. (in Ukrainian).
4. *Doktryna «Moralno-psykholohichne zabezpechennia viisk (syl) v obiednanykh operatsiiakh* [Doctrine "Moral and psychological support of troops (forces) in joint operations]. URL: https://drive.google.com/file/d/1UIiju9rm8ehXo-CLEV6AY2dqAgdMc7Qc/view. (in Ukrainian).
5. *Doktryna rozvytku viiskovoho liderstva u Zbroinykh Sylakh Ukrainy* [The doctrine of the development of military leadership in Armed Forces of Ukraine]. URL: https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viyskovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf. (in Ukrainian).
6. Grabovska I.M. (2018). *Rol derzhavy u vykhovanni ukrainskoho patriotyzmu* [The role of the state in the education of Ukrainian patriotism]. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.* (31.07. 2018). Warszawa. Pp. 57–59. (in Ukrainian).
7. Grabovs`ka I., Tsiurupa M. (2023). *Viiskova elita Ukrainy: shliakh ukrainskoho zhinotstva do liderstva* [The military elite of Ukraine: the path of Ukrainian women to leadership]. *Ukrainska elita u druhii polovyni KhIKh – na pochatku KhKhI stolittia: osoblyvosti formuvannia, transformatsiia uiavlen, intelektualnyi potentsial. Zakhidni zemli. Vybrani problemy* / vid. red. Ihor Soliar, uporiad. Oleh Muravskyi, Mykhailo Romaniuk; NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. Kn. 1. Lviv. Pp. 528–535. (in Ukrainian).
8. Matvieiev V.O. (2016). *Perspektyvy i mozhlyvi shliakhy intensyfikatsii navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli* [Prospects and possible ways of intensification of the educational process in higher education]. *Vyshcha osvita Ukrainy v umovakh hlobalizatsii suspilstva* / redkol. Horiana L.H., Terentieva N.O., za nauk red. M.B.Ievtukha. K.: Ahrosvita, 2016. Pp.184–206. (in Ukrainian).
9. Matvieiev V.O. (2021). *Problema samorealizatsii osobystosti v konteksti vyshchoi shkoly* [The problem of self-realization of the individual in the context of higher education]. *ROBLEMY OSOBYSTOSTI V SUChASNII NAUTsI: REZULTATY TA PERSPEKTYVY DOSLIDZhENNIa (PPMSRRR). XXIII Mizhnarodna konferentsiia molodykh naukovtsiv, 22-23 kvitnia 2021 r, m. Kyiv*. Pp. 182–185. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40065/1/V_Matvieiev_PPMSRPR_23_IL.pdf (in Ukrainian).
10. Matvieiev V.O. (2019). *Mozhlyvist zastosuvannia elementiv yohichnoi praktyky v systemi vyshchoi shkoly dlia intensyfikatsii navchalnoho protsesu* [The possibility of applying elements of yogic practice in the system of higher education to intensify the educational process]. *Dvanadtsiata Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Ukraina, ukrainska mova – svit KhKhI stolittia u dialozi*